

NOTE FILOLOGICE LA *ISTORIA...* LUI G. CĂLINESCU

Observațiile de față au rezultat în urma lecturii integrale a ediției din 1941 a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*. Inițial, efortul de a citi în totalitate și cu atenție întregul text a avut o finalitate pe care n-o mai amintesc acum. Lucrul, migălos, dificil, dar, nu o dată, surprinzător de plăcut și „eficient” pentru lingvist, a generat, în primul rând, o serie de întrebări și de nedumeriri: pentru care variantă ar opta un eventual nou editor – dintre cele două cunoscute –: pentru cea din 1941, singurul text revăzut de autor înainte de a-i da „bunul de tipar”, text încheiat, unitar, care-l exprimă pe Călinescu cel din 1940 și care acoperă, de fapt, titlul – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* –, sau pentru ediția din 1982, alcătuită de Al. Piru, fostul asistent și colaborator al lui G. Călinescu, ediție care cuprinde, inserat în textul original, tot materialul publicat de G. Călinescu după 1941 (de fapt, după 1946), până prin anii 1960, referitor la scriitorii (unii dintre ei), prezenți în *Istoria...* din 1941? În al doilea rând, cum trebuie privite „completările” ediției din 1941 cu autori care, până la predarea la tipar a primei ediții, nu erau considerați ca valori demne de a li se consacra un articol sau un paragraf distinct în *Istorie...* ? Te întrebi, apoi, pe bună dreptate, câte modificări sau revizuri ar mai fi operat G. Călinescu până la o eventuală republicare a masivului tom ? Despre alte încercări de a pune în circulație textul din 1941, prin fotocopiere, nu mă pronunț.

Ținând seama numai de aceste minime considerente și întrebări, dacă aș fi editor, aș opta pentru păstrarea spre editare a textului din 1941. Motivele, mai detaliate, ale acestei opțiuni sunt următoarele:

a. Este, cum spuneam, textul pe care autorul l-a „autenticat”, dându-i „bun de tipar”, chiar atunci când făcea modificări „de ultimă oră”, inclusiv în șpaltul adus pentru corectură, așa cum ne spune un biograf călinescian avizat, Ion Bălu.

b. Ediția din 1941 reprezintă un text prin care autorul pune în circulație perspectiva sa din deceniul al patrulea (al secolului trecut) asupra literaturii române. Chiar dacă textul ediției „Piru” nu diferă substanțial de cel din 1941, unele formulări, asupra cărora nu insist acum, dar pe care le voi aminti, au fost modificate datorită conjuncturii politice de după 1944.

c. Cu puține excepții (unele capitole devenite monografii de sine stătătoare și câteva articole nou introduse), completările din ediția „Piru” privesc în marea lor majoritate aspecte de ordin biografic din ansamblul comentariilor despre un autor sau altul.

d. Textul reeditat prin fotocopiere, în 1980, de editura „Nagard” din Milano a lugojeanului Josif Constantin Drăgan, text difuzat în România acelor ani în mii de

exemplare, este urmat de *Addenda*, în care sunt reproduse atât modificările operate de G. Călinescu asupra textului original, cât și completările publicate de profesor în reviste, după 1946; ar exista, așadar, la îndemâna celor interesați, tot materialul încadrabil noțiunilor de „revizuire” și „completare”, dar cu textul original rămas intact.

e. Ultimul motiv al opțiunii pentru ediția din 1941 este însăși *Nota asupra ediției* din 1982, din care se poate înțelege că unele fragmente (din categoria „completărilor”) au fost publicate de Al. Piru după moartea lui G. Călinescu (separat), iar apoi au fost inserate în textul ediției din 1982 la alegerea (i-am spune mai bine „bunul plac” sau „voia”) editorului.

Textul călinescian îmi prilejuiește câteva observații care ar putea fi luate în seamă la o viitoare (câți mai sunt oare interesați de asemenea gesturi ?) ediție. Mai întâi, ar trebui să se țină seama de faptul că la G. Călinescu textul propriu-zis e aproape dublat, ca spațiu tipografic, de citate din operele supuse investigației critice; rezultă necesitatea unei îndoite verificări (atât a textului, cât și a citatelor). Privitor la acestea din urmă, mai cu seamă la poezie, nu trebuie uitat că G. Călinescu a citat după edițiile avute la îndemână în 1940 și că, nu o dată, textul poetic poate apărea (ușor) modificat ulterior (ex.: Tudor Arghezi, Ion Barbu), iar apelul la edițiile ultime nu e întotdeauna relevant (vezi mai jos). Adevărul e că munca de „autentificare” a citatelor din operele scriitorilor e imensă și nu am verificat exactitatea lor. Cele câteva observații din finalul acestui text, referitoare la unele citate, sar în ochi oricui citește atent *Istoria... lui Călinescu* și de aceea mi-am îngăduit comentarea citatelor. În al doilea rând, concret, textul călinescian trebuie verificat pagină cu pagină, pentru a-l aduce la cerințele ortografiei (uneori și ale foneticii și morfologiei) actuale, atunci când nu e afectată originalitatea exprimării personale a lui George Călinescu. Voi prezenta, în continuare câteva dintre observațiile pe care mi le-a prilejuit textul lui G. Călinescu:

1. Ar trebui procedat la aducerea la zi a scrierii unor forme care, în anii 1940, se ortografiau altfel. Intră în această categorie numărul imens de cuvinte (forme) scrise atunci cu apostrof, în loc de actuala cratimă (*s'a, s'au, nu's, într'un, într'o* – la G. Călinescu și *s-a, s-au, nu-s, într-un, într-o* – ortografiate astăzi). Apostroful ar trebui păstrat acolo unde se întrebuintează și astăzi, la scrierea unor forme ca: *făr'de, pân'la, las'că*.

2. Trebuie scrise cu inițială mică numele lunilor anului, ale zilelor săptămânii, ale punctelor cardinale, cu excepția formelor *Occident, Orient*, când se referă la spații geografice mari, și a formelor *Nord, Sud* etc., când apar (mai cu seamă în vers) cu alte semnificații decât denumirea strictă a punctelor cardinale.

3. Trebuie grafiate cu inițială mică numele de popoare (*Români, Evrei, Greci* etc.) și numele indivizilor care formează poporul (*Român, Francez, Rus* etc.).

4. La formele care apar în *Istorie...* cu *u* final, care nu se citea, grafia ar trebui să se adapteze scrierii actuale (fără *-u* final), cel puțin din două motive:

a. în poezie, măsura și ritmul confirmă că acel *u* final avea valoare exclusiv grafică;

b. în edițiile critice pe care le-am consultat, dar și în unele ediții interbelice, scrierea era fără *u* final.

Așadar nu am opta pentru: *cheiu, întâiu, războiu, teiu, soiu, voi* etc., ci pentru: *chei, întâi, război, tei, soi, voi*.

5. La formele „fluctuante”, ortografia trebuie să fie unitară. O explicație: nu are nicio relevanță că G. Călinescu scrie *de-a lungul, de-a-lungul, dealungul*, ba chiar *de-alungul*. La fel, adică unitar, trebuie tratate grafii ca: *de-a dreptul, de-a-dreptul* și *dead dreptul* sau: *laolaltă, la olaltă* și *la o laltă*.

6. La G. Călinescu apar numai: *de cât* (pentru *decât*), *de oare ce* sau *de oarece* (pentru *deoarece*), *în deosebi* (pentru *îndeosebi*), *pentrucă* (în loc de *pentru că*). Un editor categoric ar opta pentru formele actuale (cele din paranteze).

7. Cuvintele scrise cu dublu *s* ar trebui aduse la scrierea actuală. Deci, nu *messianic, esseau, masse*, ci *mesianic, eseu, mase*.

8. Prezentul unor verbe (la G. Călinescu – *bizue, construiește, șerpuește, zgudue*) ar trebui scris cu diftong (*ie*): *bizui, construiește, șerpuiește, zgudui*, iar formele verbale *evoacă* și *să evoace* ar trebui grafiate *evocă* și *să evoce*.

9. Există la Călinescu o inconstanță în ce privește „dublele” *fineță/finețe* și *tristeță/tristețe*. Nuanțele de semnificație (mai mult de „atmosferă”) care apar la componentele acestor perechi fonetice ar trebui „exploatate” prin menținerea grafiei alese de G. Călinescu pentru fiecare context.

Compararea textului din 1941 cu cel al ediției „Piru” din 1982 a generat nedumeriri în câteva situații, datorită faptului că greșeli evidente în ediția din 1941 n-au fost corectate de noul editor, ba, culmea!, apar noi forme greșite. Câteva dintre ele pot face deliciul colecționarilor de erori tipografice:

a. Două versuri citate din Al. Beldiman atrag atenția prin prezența stridentă la rimă a unui termen evident incorect:

„Și Romadin, pârcălabul, un giugea, un om pocit
O stârpitură grecească, ieșit dintr-un vas *clocit*...” [subl. n.]

Clocit e o formă imposibil de conceput în context; consultarea unei ediții bune din versurile lui Al. Beldiman ne confirmă presupunerea că e vorba de participiul-adjectiv *coclit* (vas *coclit*), *cocleala* fiind un „strat de carbonat de cupru, de culoare verde, toxic, care se formează pe suprafața obiectelor de aramă”. Portretul personajului se completează cu versul „Suflet rău, urât la față, un câine nelegiuit”, confirmând, prin atributele negative, soluția: *coclit* pentru *clocit*.

b. În versurile lui C. Negruzzi:

„Rătunda roată rapidă
Pe *schite* s-au întors”

reține atenția pluralul *schife* (păstrat și în ediția „Piru”), probabil pronunția moldo-venească a formei *spițe*. Păstrarea lui *schife*, hilară în context pentru un cititor obișnuit, poate ridica probleme și unui (eventual!) traducător neatent.

c. Despre Ștefan Stănescu, G. Călinescu spune: „Poetul se îmbarcă, închipuindu-se pe vremea *deluviului* [(subl. n.) pe *Arca lui Noe*”. Forma a fost păstrată identic în ediția din 1982, deși corect e: vremea *diluviului*. *Deluviu* e un paronim pentru *diluviu*, însemnând „material sedimentar provenind din alterarea și dezagregarea rocilor”, și nicidecum... „potop” – sensul lui *diluviu*.

d. Erori evidente (bănuiesc, de tipar !) în ediția din 1941 n-au fost corectate în cea din 1982, așa că, în versurile lui C. Argintaru:

„Prin aceste locuri îmi caut copilăria [...]
și tinerețea rămasă prin aracii viilor
alinată [subl. n.] ca drevele de zmeu pe vârful unui mălin...”

forma subliniată, *alinată*, e străină, semantic, contextului. Corect e *aninată* „agățată”, formă pe care o presupune textul ulterior, *drevele* fiind șipcile scheletului unui zmeu „eșuat” într-un copac.

Editorul din 1982 a schimbat, fără nicio justificare și fără minime investigații lingvistice, forme corecte în ediția din 1941. În versurile lui T. Arghezi, o gânğanie e metaforizată prin termenii:

„Chirilică, duhovnică, străbună,
Ca o-ntreită **consună** [subl. n.]” – ediția 1941.

Consună trebuia înțeles drept *consoană* (la T. Arghezi, *consună* mai apare cu acest sens), dar, în ediția din 1982, termenul a fost înlocuit, total nejustificat, cu... *cunună*, care alterează și opacizează sensul textului.

S-a înlocuit – nejustificat! – forma *țărării* (existentă în ediția din 1941) cu *tiranii* (p. 644 a ediției din 1982); *începe-a-i* (1941) cu *începe-ai* (1982): „Și pragului îmbătrânit / **Începe-a-i** putrezi stejarul”. Forma (inexistentă în limba română) *bilenară* (p. 767, ediția din 1941) a fost păstrată identic în ediția din 1982, editorul nefiind atent la forma imposibilă (corect: *bimilenară*).

În sfârșit, schimbarea, în 1982, a edițiilor din care au fost extrase citatele, conduce la alterări de substanță. G. Călinescu cita, în 1941, cunoscutele versuri argheziene din *Apă trecătoare*:

„Și numit Danubiu, Argeș, Nistru, Olt, Prut sau Teleajen,
Ne vei legăna grădina-n pânze albe de păianjen...”

Conjunctura politică de după 1944 a făcut ca T. Arghezi să intervină în text, inserând enumerări de râuri vocabule care denumesc ape străine teritoriului românesc, pe care poetul îl identifica și prin hidronimele de mai sus. Primul vers devine, la T. Arghezi, în edițiile de după 1944:

„Și numit Danubiu, Argeș, Tibru, Gange sau Teleajen”

contrastând cu pronumele *Ne* (vei legăna), semn al românismului (de la începutul versului al doilea).

Evident, ediția din 1982 citează noua formă a versului amintit, cu „ingredientele” hidrografice străine contextului original, din 1941. Sunt doar câteva observații rezultate din citirea textului călinescian. Ele confirmă supoziția că *hermeneutica editării* e o sintagmă care trebuie rescrisă continuu.

PHILOLOGICAL NOTES ON G. CĂLINESCU'S *HISTORY*...
(Abstract)

The paper underlines the series of difficulties involved by a new publication of a complex text from a period with linguistic features different from the current ones. The text revising process includes spelling and grammar options and requires that the editor should establish the correct form of the excerpts quoted.

Cuvinte-cheie: *G. Călinescu, ortografie, gramatică, hermeneutică.*

Keywords: *G. Călinescu, orthography, grammar, hermeneutics.*

*Universitatea de Vest
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie
Timișoara, Bd. Vasile Pârvan, 4
livius.bercea@gmail.com*